

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat

ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2015 Yıl:3, Sayı:5

Sayfa:206-224

ISSN: 2147-8872

MİTOLOJİK BİR ÖGE OLAN IŞIĞIN NECÂTÎ BEY DİVANI'NA YANSIMASI

Fatma İmamoğlu*

Özet

Işık ve ışık yayan unsurlar hem mitolojide hem dini inanç sistemlerinde hem de edebiyatta özel bir yere sahiptir. Bu unsurlar, yüce yaratıcı ve sevilen varlık ile ilişkilendirilerek kutsal bir boyut kazanmış, onun ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmüştür. Kozmogoni mitlerinde kaostan kozmosa geçiş, inanç sistemlerindeki kutsal zaman ve kutsal mekânlar, insanlığın bir döneminde tapınılmış Güneş, Ay, yıldız gibi gök cisimleri yine insanların kıymet atfettikleri mücevher ve eşyalar; parlaklıkları ve aydınlık olmaları dolayısıyla ışıkla ilişkilendirilmiş, tüm bu unsur ve kavramlara olumlu anlamlar yüklenilmiştir. Necâti Bey de Türkçe Divanı'nda sevdiği ve saygı duyduğu tüm varlıkları ışık ve ışık yayan unsurlarla ilişkilendirerek onları yüceltmeye, onlara tanrısal bir boyut kazandırmaya çalışmıştır. O'nda sevginin bulunduğu her ortam ve her an aydınlıktır, parlaktır ve yine sevginin güzelliğini anlatmak için kullandığı tüm sıfatlar ışıklı öğelerle ilişkilidir. Âşık, sevginin olmadığı her yerde ve her anda karanlıklar içindedir ve kaos halindedir. Necâti Bey Divanı'nda sevgiliye ulaşmayı engelleyen her şey karanlıktır, kötüdür.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Necâti Bey, mitoloji, ışık, ışık yayan unsurlar

REFLECTION OF LIGHT AS A MYTHIC STRUCTURE ON NECÂTÎ BEG'S DIVAN

Abstract

Light and the elements which spread light have special meaning for both mythology and religious belief systems and also for literature. These elements have been regarded as related things with supreme God and beloved ones therefore they have gained a blessed aspect. They were

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatmaimmogu@gmail.com

thought as indivisible elements. In cosmogony myths transforming from chaos to cosmos, holy times and places in belief systems; Sun, Moon, Star and the other sky elements which were being regarded as the creator once upon a time and again jewelries and some tools have been related with light as they are shining; all these elements and notions were seen positive. Necâtî Beg, himself, have tried to relate the elements and people he love with light to honor them and to make them have blessed aspect. Everywhere in which beloved ones come to an existence is shown shining and enlightened and all the adjectives used to describe beloved ones are related to light. The person in love is always in darknes and chaos if beloved one is not with him. Everything that prevents arriving near beloved one is described as dark and bad in Necâtî Beg's Divan.

Key Words: Classical Turkish Literature, Necâtî Beg, mythology, light, light elements

Giriş

Işık, neredeyse tüm mitolojilerde ve geleneksel dinlerde merkezi bir rol oynar. Tanrı'nın üretme ve yaratma gücünü simgeler. Dünyanın her yerinde Tanrı'nın en uygun vahyi ışıkla gerçekleşmektedir. Işık, tanrıların geçici ya da sürekli ulaşı, yeniden doğuşu ya da ortaya çıkışı olarak ayrıcalıklı insanların doğumunda tüm mitolojilerde ve dinlerde büyük rol oynar (Roux 2005, 278).

Felsefelerde ve dinlerde ışık simgeçiliğinin kullanımı yaygındır hatta Müslüman bir düşünür tam anlamıyla bir nur felsefesi dahi geliştirmiştir. Şihabuddin Sühreverdi'nin geliştirdiği bu felsefeye Hikmetü'l-İşrak /Aydınlanma Felsefesi denir. O'na göre varlık nurdur ve bu nur sayısız melek silsilesi aracılığıyla insanoğluna ulaşır. İnsanın görevi, madde tarafından hapsedildiği batı sürgünündeki karanlık kuyudan Nurlar Doğusuna dönmektir ve yaşamı boyunca elde ettiği aydınlanma derecesi insanın müstakbel kaderini belirleyecektir (Schimmel 2004, 34).

Manihaizm'de de ışık birer ilke ve felsefe bütünüdür ve bu yüzden Manihaizm'e ışık dini denmiştir (Ögel 2003, 1,83). Bu inanç sisteminde ışık ve karanlık birbirine zıt kavramlardır: ışık olumlu, karanlık olumsuz çağrışımlarla yüklüdür (Esin 2001, 22).

Işık; Tanrı'yla ve gökle ilişkili olması ve kutsallık arz etmesi sebebiyle edebiyatta da sıkça işlenen bir motif olarak karşımıza çıkar. Klasik Türk edebiyatında bu öge; ziya, nur, pertev, revnak gibi farklı kelimelerle ifade edilir. Işık ve aydınlık; Güneş ve Ay gibi gök cisimleri dışında şu kaynaklarla da ilişkilendirilerek kullanılmıştır: çerâğ, âh, sûz-ı nihân, şem', cemâl hüsn, sevgili, memduhun düşüncesi, zihni, devleti, sözü, kılıcı ve Allah'ın zatı (nûr-ı tecelli, nûr-ı Hüda, nûr-ı Muhammedî). Bütün bu unsurlar yeri geldikçe Klasik Türk edebiyatında ışıkla anılır ya da bizzat ışığın ve aydınlığın kendisi olarak gösterilir. İnsanın özellikle psikolojik olarak aydınlığa karşı duyduğu arzu, iştihak, yakınlık ve onunla içine düştüğü neşe

ve canlılık hali, çeşitli vesilelerle ifade edilir. Böylelikle hayallerin renklenmesi sağlanır (Tolasa 1993, 449).

Bu çalışmayla amacımız Necâfî Bey'in Türkçe Divanı'nda ışığı ele alışı mitolojik ekseninde incelemektir. Bizi böyle bir konu seçmeye sevk eden sebeplerin başında tüm insanlığın bir nevi bilinçaltı olan ve ortak kodlamaları ifade eden mitolojinin izlerinin sadece modern edebiyatta değil Klasik Türk Edebiyatını kapsayan dönemde de kaleme alınan bir eserde görülmesinin mümkün olduğunu gözler önüne sermektir. Her ne kadar bazı araştırmacılar bu dönemde kaleme alınan eserleri tahlil çalışmalarına girişmiş ve bilhassa klasik dönem divanlarında yer alan mitolojik unsurlara değinmişse de bu değinme genellikle İran mitolojisine ait kahramanların Fars Edebiyatı yoluyla edebiyatımıza yansmasıyla sınırlı kalmış ve mitoloji Klasik Türk edebiyatı ilişkisi bundan ibaret görülmüştür. Oysa mitoloji farklı unsurlarıyla en eski çağlardan beri üretilen bütün yazılı ve sözlü sanat ürünlerinin gizli ilham kaynağıdır. Necâfî Bey'in Türkçe Divan'ında sıkça yer verdiği ışık ve ışıklı unsurları mitolojik ekseninde incelemek mümkündür.

Kozmogoni Mitlerinde Işığın Kullanımının Necâfî Bey Divanı'na Yansıması

Işık, kozmogoni mitlerinde kaostan kozmosa geçişin bir simgesi olarak kullanılmıştır. Neredeyse tüm dünya mitolojisinde başlangıçta sadece karanlık ve sular vardır. Daha sonra yaratıcının her şeyi düzene sokmasıyla etraf aydınlanır ve bu aydınlanış kaostan kozmosa geçişin en önemli belirtisi olur.

Bir Türk Altay Efsanesine göre, yeryüzü başlangıçta büyük bir okyanus ile kaplıydı, ne Gök ne Ay ne Güneş ne de bir Dünya vardı. Her yer kapkaraydı. Tanrı uçar dururdu, insanoğluya tekti. Tanrının başında ise herhangi bir düşünce yoktu ancak sonra yaratıcı Tanrı Bay-Ülgen'in gönlü kutsal ilhamla doldu; bu ilhamla Dünya, Ay, Güneş oldu ve böylelikle karanlıklar aydınlığa kavuştu (Ögel 2003,76-77).

Polinezyalılara göre: "...Başlangıçta karanlıklar içinde bulunan ezeli sular vardı, yalnızca. Ulu tanrı İo, bulunduğu "devasa mekânda uykusundan uyanmak istediğini düşündü. Bunu ister istemez ışık ortaya çıktı. İo: 'Sular ayrılınsın, gök oluşsun, toprak olsun!' dedi. Böylece İo'nun yaratıcı sözlerinden dünya var oldu" (Eliade 2001, 45).

Necâfî Bey'de ışık, sevgilinin güzellik unsuru ya da kendisidir. Klasik Türk edebiyatında sevgili ile kastedilen; Allah, peygamber, bir devlet büyüğü veya âşık olunan kişidir. Sevgilinin özellikle yüzü ışık saçan gök cisimlerinden güneş ve ay ile ilişkilendirilir. Bu ilişkilendirme sebebiyle güneş ya da ay olarak nitelendirdiği sevgiliden ayrı olan âşık, her an kaos halindedir. Bu durumdan ancak sevgilinin ışıklı yüzünü görünce kurtulabilir. Âşık; sevgilinin olmadığı her zaman diliminde ve her mekânda karanlıklar içinde yolunu bulmaya çalışan, sevgilinin mahallesini arayan bir insan portresi çizer. Sevgilinin ışıklı yüzünü görüşü ise âşığı kozmosa eriştirir. İçinde bulunduğu karamsar ruh halinden, kaostan kurtulur, neşe ve mutlulukla dolar.

Necâfî Bey:

Yılduz sayar sabâha değin çeşm-i dür-fişân

K'ol âfitâb bize ne yüzden toğa seher¹

(Çavuşoğlu 1973, 48)

beytinde âşığın, güneş yüzlü sevgiliyi ne zaman görecektir diye inci gibi gözyaşı dökerek, sabaha kadar yıldız saydığını anlatmaktadır. Görüldüğü gibi vakit gece vaktidir yani âşık kaos içindedir ve döktüğü inci gibi gözyaşlarıyla yolunu aydınlatıp sevgiliyi görmeyi umar yani kozmosu arzular.

Mitolojide Yer Alan Kutsal Mekân ve Işık İlişkinin Necâtî Bey Divanı'na Yansıması

Kutsal mekânlar, mükemmel yaratılış mekânlarıdır; çünkü tüm hakikatin kaynağı dolayısıyla enerji ve yaşamın kaynağı buradadır (Eliade 2009, 364). Mitolojilerde bu kutsal mekânlar ışıklar içerisinde tasvir edilmiştir. Türklerde Ötüken Dağı kutsal sayılmıştır ve bu dağa bakıldığında uzaktan ışık görüldüğü söylenir yine Altay Türklerine ait mitolojik masallarda görülen Altın Dağ, som altından yapılmıştır ve bu dağ üzerinde Ay ve Güneş'in ışıkları daima parlar, gece denen şey hiç görülmez (Ögel 2003, 129).

Ortaçağ İslam mitolojisine göre; Dünya'nın çevresinde Bâhr-ı Muhit bulunur. Kaf Dağı bu suyu çevreler, böylece dünyayı da sınırlar. Bu dağ zümrüttendir, bu sebeple geceleri pırıl pırıldır (Ögel, 2003: 135).

Büyük küçük bütün dinlerde, inanç sistemlerinde belli merkezlere rastlanır. Olympos'tan, Tur Dağı'na, Mekke'den Kudüs'e, Atalar Mağarası'ndan Hira Dağı'ndaki mağaraya, Vatikan'dan Fener'e bu merkez simgeciliğin göstergeleri olarak karşımıza çıkar (Koçak 2009, 4).

Necâtî Bey'in gazel ve kasidelerinde de sevgilinin evi, kutsal mekân olarak düşünülebilir. Âşık, sevgiliden ayrı olduğu ortamlarda sanki yaşamamaktadır ancak bu mekâna gelip onun ışıklı yüzünü görünce adeta yeniden doğar ve yaşam bulur. Bu sebeple âşık için yaşamın kaynağı sevgilinin yaşadığı yerdir ve bu yer sevgilinin saçtığı ışıklar sebebiyle tıpkı kutsal mekânlar gibi aydınlık ve parlaktır.

Necâtî Bey:

Gün yüzünün katında çok alçakdurur kamer

Filcümle Kâ'be benzedi dersen irak değül

(Çavuşoğlu 1973, 176)

diyerek sevgilinin evini Müslümanlar için kutsal bir mekân olan Kâbe'yle eş tutmuştur.

Kâ'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehâr

Eylemezlerdi tavâf ol güzeri döne döne

(Çavuşoğlu 1973, 214)

¹ Çalışmamızda Mehmed Çavuşoğlu'nun Necâtî Bey Divânı'ndaki beyitleri günümüz harflerine aktarmak için kullandığı yazım ve imlâda hiçbir değişikliğe gidilmemiştir.

Şair tıpkı bir önceki beyitte olduğu gibi sevgilinin evini Kâbe'ye benzetmiş, bu sebeple de ay ve güneşin gece gündüz burayı tavaf ettiğini dile getirmiştir. Görülüyor ki şair, sevgiliyi güneş ve aydan bile daha üstün mertebede görmüştür.

Mitolojide Kutsal Zaman ve Işık İlişkisinin Necâtî Bey Divanına Yansıması

Mitolojide kutsal zaman; kutsal olmayan zamandan farklıdır (Eliade 2009, 373) ve genellikle kutsal zaman, kutsal mekânda yaşanan yaratılış anını temsil eder (Gökalp 2002, 126). Bu an kaostan kurtuluş ve kozmosa ulaşma anıdır. Her toplumda inançlarına uygun olarak kutsal sayılan ve bu kutsiyetten ötürü nurlu bulunan ya da tam tersi bir yaklaşımla uğursuz olarak algılanan yine bu uğursuzluktan ötürü karanlık olduğu düşünülen zamanlar vardır.

Lévy-Bruhl "Dayaklarda" beş ayrı zaman olduğunu ifade eder. Örneğin Pazar günü güneşin doğuşu bir işe başlamak için en iyi zamandır ayrıca bu saatte doğan çocuklar mutlu olurlar ancak günün bu saatinde balığa gitmemeli ya da yolculuğa çıkılmamalıdır. Sabah saat dokuz ise Dayaklara göre uğursuz bir andır, öğle saatleri bol talihli bir zaman olarak görülür (Eliade 2009).

Necâtî Bey'de de sevgiliye kavuşma anı, âşık için nurlu bir vakit olduğu için kutsal bir andır. Sevgili ışıklı yüzüyle görününce âşığın gözleri parlar, kalbi aydınlanır.

Her gün sürer yüzini Cenâbuna âfitâb

Anun için irürdü göke fark-ı iftihâr

(Çavuşoğlu 1973, 36)

Şair, bu beyitle güneşin yüzünü her gün sevgilinin eşiğine sürdüğünü, onun içinde övünmesinin tepesini göğe eriştiğini dile getirmektedir. Burada başı göğe ermek deyimi kullanılarak sevgiliye kavuşma anı aydınlık ve sevinçli bir an olarak dile getirilmiştir.

Işık İçeren Tabiat Unsurlarının Mitolojik Yönüyle Necati Bey Divanı'na Yansıması

1. Güneş

Her şeyi kuşatan ve her şeye nüfus eden ışığın en belirgin tecellisi güneştir (Schimmel 2004, 35). Eski Türklerde Güneş doğunun sembolü idi. Bütün hayat güneşle başladı. Güneş ana, ay da babaydı (Ögel 2003, 11-16).

Necâtî Bey'de ışık yayan bir mitolojik unsur olan güneş, çeşitli özellikleri sebebiyle sık sık kullanılan bir motif olmuştur.

a. Güneşe Tapınma

Güneş ışığı, Tanrı'nın yeryüzüne inen nuru olarak kabul edilirdi (Kalafat 1995, 38). Ayrıca güneşi ilk insanlar her şeyin yaratıcısı saymış ve her zaman onun doğuşunu izlemişlerdir (Schimmel 2004, 140).

Bir zamanlar, yani din tarihinin karanlık çağlarında Güneş tapımının tüm insanlık tarafından bilindiğine inanılırdı. Güneş tapımı olarak adlandırılan bu inanış ancak Mısır'da, Asya'da ve eski Avrupa'da belli bir başarı yakalayıp gelişim göstermiş ve Mısır'da gerçek bir atılım yapmıştır (Schimmel 2004, 140).

Hız. İbrahim'in doğup büyüdüğü yerde başta, ay, güneş ve yıldızlar olmak üzere çok çeşitli gök cisimleri ile pek çok puta tapılmakta, onlara ibadet edilmekteydi. Hız. İbrahim ise atalarından ve çevresinden duyup gördükleriyle yetinmeyerek evren ve olup bitenler hakkında akıl yürütür (Esen 2011, 116). Görülüyor ki güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimleri ulaşılması zor ve ışıklı olması sebebiyle tapılmaya değer bulunmuş ancak sonra onlardan hareketle sonsuz nur sahibi olan yüce yaratıcı Allah'a ulaşılmıştır. Necâtî Bey'de de âşık önce Klasik Türk edebiyatında maddî aşkı ifade eden sevgiliye; tapma derecesinde muhabbet besler ancak daha sonra bu aşk sayesinde gerçek sevgiliye yani Allah'a ulaşmayı öğrenir. Kimi zaman ise bu maddî aşk, âşığı oyalayıcı mahiyette algılanır. Âşık, maddî sevgilide fazla oyalanarak ilahî aşka ulaşamaz.

Necâtî Bey:

Ey Necâtî çıkma yoldan aldanıp güzellere

Şem' gibi sanma kim dâim önünce varalar

(Çavuşoğlu 1973,134)

beytiyle, güzellere aldanıp Hak yolundan çıkılmaması gerektiğini dile getirir. Maddî aşk, ilahî aşka ulaşmak için gereklidir; ancak kimi zaman âşığı bu yolda fazla oyalar ya da yarı yolda bırakıp onun ilahî aşka ulaşmasını engeller.

b. Güneşin Uğurlu Sayılması

Mitolojide güneş uğurlu sayılan bir unsurdur. Necâtî Bey de eserinde güneşin bu özelliğine yer verir:

Yâ Rab saâdet ile cihânda bu izdivâc

Çün devr-i mihr ü ömr-i Mesîh ola pâydâr

(Çavuşoğlu 1973, 34)

beytinde yapılacak olan evliliğin güneşin dönüşü ve İsa peygamberin ömrü gibi saadetle devam edip durmasını dilemiştir. Güneşin uğurlu tesirine inanıldığı için saadet kelimesi ile güneş kelimesi beyitte birlikte kullanılmıştır. Ayrıca şair, güneşin yaşamın koruyucusu olması özelliğini de göz önünde bulundurarak onun bu evliliği korumasını, uzun ömürlü kılmasını dilemiştir.

c. Güneşin Hayat Verici Özelliği

Mitolojide güneş, toprak üstündeki bereketin dağıtıcısı ve yaşamın koruyucusudur (Ögel 2003, 11-16).

Zibâ ruhundan oldı lebûn ey kamer leziz

Gün germ olunca lâcerem olur semer leziz

(Çavuşoğlu 1973, 122)

Necâtî Bey, güneşin bu özelliğine atıfta bulunarak sevgilinin parlak yanağından dolayı dudağının tatlı oluşu ile güneş ışığının meyveleri olgunlaştırıp tatlı hale getirmesi arasında bağlantı kurar.

d. Güneş ve Ay tutulması

Mitolojide güneş ve ay tutulması, güneşin ve ayın ortadan kaybolması sebebiyle uğursuz olayların habercisi olarak düşünülmüş ve bu sebeple de insanlar ay ve güneşin bu mücadelesine yardım etmeye çalışmışlardır.

Eski Türklerde güneş ve ay tutulması ışığın kötü ruhlarla mücadele etmesi anlamına gelir. Işıklı dünyanın nesnelere olan ay ve güneş, kötü ruhlar tarafından tutulur yani yakalanır. Aydınlığa yardımcı olmak için insanlar bağırır, teneke çalar yahut tüfek atar. Böylece ışıklı âleme yardımcı olunur (İnan 1995, 29).

İran Türkmenlerinde de ay ve güneş tutulması iyilere kötü ruhların musallat olması anlamına gelir. Açık ve kapalı mekânlarda yaygara koparılır, teneke çalınır, silah atılır. Böylece karanlığa karşı ışık âlemine yardımcı olunur (Paşayev 1998, 51).

Türkiye’de de pek çok yerde ay ve güneş tutulması, yıldız kayması ölümün ön belirtileri olarak kabul edilir (Önal 1998, 245). Bu yüzden ölenlerin arkasından: “Bir yıldız daha kaydı.” ifadesi kullanılır.

Ebr dürdi yüzini bu işe saht oldı zemîn

Mihr başın aluban kaçdı ve mâh oldu hacil

Gündüzin halk çerağ ile ararlar güneşi

Bulmayup derd ile bir pâre od oldı her dil

(Çavuşoğlu 1973, 38)

Necâtî Bey, birinci beyitte padişahın ölümü ile güneş ve ay tutulmasının yaşandığını dile getirmiş, ikinci beyitte ise halkın ışığı geri getirmek için türlü çareler aradığını, her birinin üzüntüden gönlünün bir ateş parçasına dönüştüğünü dile getirmiştir.

Yine bir başka beyitte şair:

Çalaram âh ile tâsın felekün olur ise

Meh küsûfi gibi ruhsârına zülfün hâyil

(Çavuşoğlu 1973, 40)

diyerek ay yüzlü sevgilinin saçıyla yüzünü örtüp kapatmasını ay tutulması olarak nitelendirir ve âşık ayı geri getirmek yani sevgilinin yüzünü tekrar ortaya çıkarabilmek için felek tasına

vurarak ses çıkarıp kötü ruhları kaçırmaya çalışır. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin saç karanlıktır, âşıklar orada kaybolur ya da asılı kalır.

Güneş tolundı mı kim karanuluğ oldu cihân

Kamer tutuldu mu kim şehir içine düşdü figân

(Çavuşoğlu 1973, 100)

beytiyle ise şair, güneş ve ay tutulunca kötü ruhları kovmak için bağırma, ses çıkarma âdetini dile getirmiştir.

2. Ay

Mitolojide belirli aralıklarla yinelenen yaşamı temsil ettiği, canlı ve tükenmez olarak düşünüldüğü için ay ya da ayda oturan tanrılara tapınılmıştır (Eliade 2009, 170).

Altay Türklerinin anlattığı masalarda ay ve güneş daima iyilik getiren ve koruyan iki kutsal varlık olarak kabul edilir. Ay, aynı zaman da güzelliğin simgesidir ve insanın sevgilisini parlak ayla karşılaştırması yapılabilecek en büyük övgüdür. Bu gök cismi insan güzelliğinin simgesi olduğu gibi Allah'ın her yere yansıyan ulaşılmaz cemalinin bir simgesi olarak da düşünülebilir (Schimmel 2004, 36).

Bakmadı benden yana sen mâha uyaldan gönül

İki gün bir kimseye dîvâne olmaz âşinâ

(Çavuşoğlu 1973, 114)

Necâtî Bey, ayı parlaklığı ve tanrısal özellikleri sebebiyle sevgiliyle özdeşleştirmiş ayrıca ay tapımı olayına atıfta bulunarak parlak yüzlü sevgiliye âşık olduktan sonra gönlünde başka bir kimseye yer kalmadığını dile getirmiştir.

3. Yıldız

Yıldız; ışıklı olması ve yüksekte bulunması sebebiyle kutsal sayılmış ve tapınılan varlık ile ilişkilendirilmiştir.

Eski Türk inancına göre gök çadırı, yağız yer üzerinde kuruludur ve Samanyolu bu çadırın dikiş yeridir. Yıldızlar ise ışık gelsin diye dünyanın pencerelerini oluşturan öğelerdir ayrıca şamanlar kutup yıldızını göğe açılan bir kapı olarak düşünürler ve Tanrı ile bu kapı aracılığıyla iletişim sağlarlar (Eliade 2009, 292-293).

Çin mitolojisinde de yıldızlar göğün kapısıdır. Çin'de pek çok yıldız grubundan Kutsal Kapı, Cennet Girişi vs. olarak söz edilir (Mackenzie 1996, 129). Çin mitolojisi başta olmak üzere birçok mitolojide ölen kişilerin yıldızla dönüştüğü düşünülür. Şark dünyasının en çok işlenen efsanevî hikâyelerinden olan *Leylâ ile Mecnûn*'da bu iki âşık öldükten sonra ruhları göğe varır ve parlak bir yıldızla dönüşür (Paşayev 1998, 40).

Necâtî Bey:

Düşürdi ise felek yedi kevkebün birisin

Şeref göğünde kalanın müdâm eylesin

(Çavuşoğlu 1973, 106)

beytinde felek, yedi yıldızın birini düşürdü diyerek sevgilinin ölümünü yıldız kaymasına benzetmiş, Allah'tan geride kalanların mutluluğunu daim eylemesini dilemiştir.

Mitolojide yıldızların yön bulmada da etkili olduğu düşünülmüştür. Yol gösteren işaretler olarak yıldızlar denizcilikte olağanüstü pratik bir önem kazanmış ve İslam'ın ilk yıllarında matematik ve astronomi ile ilgili eserlere ilham kaynağı olmuştur (Schimmel 2004, 37).

Yılduz sayar sabâha değın çeşm-i diir-fışân

K'ol âfitâb bize ne yüzden toğa seher

(Çavuşoğlu 1973, 48)

beytinde şair, âşığın yıldızlara bakarak güneş gibi parlak yüzlü sevgili ne zaman görünecek diye kehanette bulunmaya ve sevgilinin mahallesine ulaşmaya çalıştığına değinir.

Yine mitolojide yıldızların insanların kaderlerinde etkili olduğu düşünülür. Yıldızların, insanlara iyi veya kötü şans getirdiğine inanılır (Çavuşoğlu 1973, 58).

Gerdûn ururdu kendüyi âlî cenâbuna

Her subh-dem sitâresini bozmasa seher

(Çavuşoğlu 1973, 58)

Şair, insanların talihinin yıldızlara bağlı olduğu inancına vurgu yaparak seherin gökyüzündeki yıldızları yok ederek kendisini bahtsız kıldığını dile getirmiştir.

4. Ateş

Mitolojide ışıklı nesnelere biri de ateştir. Eski Türklerdeki inanişâ göre Tanrı Ülgen biri ak, diğeri kara taşla ateşin nasıl yakılacağını insanlara öğretmiştir (Uraz 1994, 165-166). Ateşin aydınlatıcı oluşu, karanlığa ve karanlığın güçlerine (kötü ruhlarla) karşı temizleme anlayışını da beraberinde getirir. Ateşle kötülükler kovulmuş ve böylelikle de onlardan arınmış olunur (İnan 1995, 67-68).

Necâtî Bey:

Çıkalı göklere âhum şereri döne döne

Yandı kandîl-i sipihriün ciğeri döne döne

(Çavuşoğlu 1973, 214)

diyerek ateşin ruhu temizleyici özelliğinden bahseder. Âşık, âh çekerek, âhından çıkan ateşin kıvılcımıyla hem yolunu aydınlatır hem de ruhunu temizleyerek sevgilinin huzuruna çıkmaya hak kazanır. Zira tapınılan varlığın karşısına ancak temiz bir ruhla çıkılabilir.

Ey karanu gicelerde gezdüğüm men' eyleyen

Berk-ı âh-ı tâbnâküm mâh-ı tâbândur bana

(Çavuşoğlu 1973, 112)

beytiyle şair, âh ateşinin kendisine yol gösterdiğini belirtmiştir.

Tanrısai Işığın Kahramanlara ve İyi İnsanlara Yansımasının Mitolojik Bir Öge Olarak Necâfî Bey Divanı'na Yansıması

1. Kahramanların Işığı

Mitolojide Tanrı ve ışık arasında sıkı bir bağ vardır. Işık neredeyse tüm dinlerde merkezi bir rol oynar (Schimmel 2004, 33). Bu durumun en önemli kanıtı çoğu Tanrının adını ışıktan almasıdır. Uygurlar, Tanrı'yı pıriltılı ve ışıltılı anlamına gelen *yaruk* kelimesiyle tasvir ederken (Arat 1991, 5-13) Aryan kavimlerinin gök tanrısı olan *Dieus* adını ışık (gün) ve kutsal kelimesinin Sanskritçedeki birleşiminden alır (Schimmel 2004, 85). Yine İrtiş Ostyaklarında gök tanrının adı Senke'den türetilmiştir, bunun ilk anlamı ışıklı, parlak nurdur. Altay Tatarları ise Tanrı'yı Ulu ya da Çok Ulu (Bay Ülgen) olarak hatta ak ışık ve Nurlu Han olarak adlandırır (Eliade 2009, 80).

Işık aynı zamanda tanrının üretme ve yaratma gücünü simgeler. Dünyanın her yerinde tanrının en uygun vahyi ışıkla gerçekleşmektedir (Roux 2005, 278). Tanrı nuru; insanlarda, nesnelere kısaca yaratılan her şeyde kendini gösterir. Bu göstergenin bir karşılığı olarak mitolojide imparatorluğun başındaki kişilerin veya kahramanların tanrısai bir kuta sahip olduğunu ifade edebilmek için ışık motifi kullanmıştır.

Türk mitolojisinde Oğuz Kaan doğduğunda yüzü mavi yani ışıklıdır. Oğuz Kaan bir gün Tanrı'ya yalvarırken karanlık basar, ardından gökten ışık iner, ışıktan bir kız çıkar. Kızın başında ateşli parlak bir ben vardır. Bu ben kutup yıldızı gibidir. Kız, tanrısai özellikler taşır ve Tanrı'nın bir parçası olarak Oğuz Kaan'a sunulmuştur (Uraz 1994, 29-32).

Tanrısai kuta sahip kişilerin doğumunda da ışık etkin rol oynar. Karahanlılarda, Cebrail'in kendisini ziyaret ederek ağzına ışık damlattığına inanılan Satuk Buğra Han'ın annesi hamile kalır ve bundan sonra Arslan adında bir oğlan doğurur. Yaşanan olaydan ötürü halk bu kutlu kadına Ala Nur adını verir (Roux 2005, 155).

Çin mitolojisinde de hanedanlık ünvanı Sha-Hao olan imparator Che'nin yıldız tanrısının oğlu olduğu söylenir. Bu inanişaya göre Che'nin annesi bir gece küçük bir adaya doğru nehirde sürüklenen ve gökkuşağına benzeyen bir yıldız fark eder, dinlenmek için odasına çekildiğinde rüyasında bu yıldızla sahip olduğunu görür ve bunun sonucunda oğlunu doğurur (Mackenzie 1996, 223).

İran mitolojisinde Ebu'l Fezl'in belirttiğine göre İmparator Ekber'i çevreleyen fer yani ışıltı -hem filolojik olarak hem de anlamca- tam bir saltanat kerametidir (Yıldırım 2012, 167).

Necâfî Bey de divanındaki bazı beyitlerde padişahları güneş veya aya benzeterek onları ışıltılı olarak tarif etmiş ve Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak görmüştür. Padişaha ait nesnelere bile bu tanrısai özellik sebebiyle ışıltılıdır.

Necâfî Bey:

Meğer ki gün gibi tenhâca sâye sultânı

Teferrüc itmeğe gitdün riyâz-ı Rıdvânı

(Çavuşoğlu 1973, 104)

beytiyle Şehzade Mehmed'in Allah'ın gölgesi olarak güneş gibi tek başına Rıdvan cennetini dolaşmaya gittiğini dile getirmektedir. Saye Sultanı deyimiyle Şehzade'nin tıpkı Tanrı gibi çok cömert ve bağış bol olduğu için halkını cennetteki gibi refah içinde yaşattığı anlaşılabilir. Bir başka anlam ise padişah oğlu olması sebebiyle babasının tahtına namzet olarak görüldüğüdür (Çavuşoğlu 1973, 105).

Mitolojinin efsanevi kralları arasında Klasik Türk edebiyatında İran kralı Cemşid'in ayrı bir yeri vardır, Osmanlı padişahları çoğu kez Cemşid'e benzetilerek övülür. Efsaneye göre Cem dünyayı dolaşırken Azerbeycan'a gelir ve burayı beğenip gün doğuşunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht koydurur. Güneşin doğuşuna yakın kendisi de mücevher işlemeli kaftanını giyip bu tahta oturur. Güneş doğunca taht, taç ve kaftan parlamaya başlar; bunu gören halk, o güne Nevruz (Yeni Gün), Cem'e de ışık şahı anlamına gelen Cem-şid adını verir. Cemşid ululuğuna güvenip tanrılık iddiasında bulununca halk ondan yüz çevirir ve Dâhhak onun yerine şah olunca kaçmak zorunda kalır ve daha sonra da gittiği yerde ölür (Pala 1999, 82).

Necâfî Bey, Sultan Mehmed'e yazdığı kasidede:

Ola safâ vü ayş ü murâd ile ber-devâm

Nite ki ahd-i Husrev-i Cemşid-iktidâr

(Çavuşoğlu 1973, 34)

diyerek Sultan Mehmed'in çağının tıpkı Cemşid gibi neşe, zevk ve isteklere erme ile dolup sürmesini dilemiştir.

Cem; farklı ülkelerin mitolojilerinde farklı adlarla anılmaktadır. Hint mitolojisinde Yima yani Cem, Tvastar'nın kızı Saranyu ile güneş tanrısı Vivasvat'ın ikiz çocuklarından biri olarak karşımıza çıkar. O, güneşin ilk oğlu, ilk ölümlü insan ve sonra ölümlerin kralı olur. Hint efsanesine göre Cemşid, Tanrı değilse de sonsuz bir varlıktır ve tanrılarla eşit kuvvettedir. Göğün keskin aydınlığı içinde yaşar ve insanlara uzun ömür bağışlar. Aryan mitolojisi ve Japon mitolojisinde de Cem'in izlerine rastlanır. Abdülbaki Gölpınarlı, Cem ile ilgili kanaatlerini belirtirken Cem'in Eski Hind-İran dininde bir mabut olduğunu söyler. Bu mabut göğün gözüdür, aynı zamanda oğludur yani güneştir, yaşayış ve ışık kaynağıdır, Yunan'ın Apollon'unun aynısıdır (Tökel 2000, 130).

2. İyi İnsanların Işığı

Mitolojide karanlık ve aydınlık, güneş ve yer altı birbirine zıt iki unsur olarak görülmüştür. Irak Türkmenlerinde, Zerdüştlükten kaldığına inanılan ışık ve karanlık

mücadelesi gece ve gündüzün oluşumu şeklinde açıklanır. Işığın mücadelesini desteklemek için gece aynaya bakılmaz.

Ayrıca mitolojide tıpkı Cemşîd mitinde olduğu gibi iyi insanların ışıklı, nurlu, olduğu, kötü insanların ise karanlık yüzlü olduğu düşünülmüştür. Cemşîd, başlangıçta ışıklı iken kibirlenip tanrılık iddiasında bulununca Tanrı ışığını almış ve Cem karanlıkların dünyası olan yer altı dünyasında yaşamaya başlamıştır (Tökel 2000, 130-140).

Türk mitolojisinde Tanrı Kayra Han, insanların günah işlemeleri sonucunda gök katına çekilir. Erlik (şeytan)'e dönüşmüş olan Kişi; Tanrı tarafından ışıktan mahrum olan, ayı ve güneşi bulunmayan bir dünyaya sürülerek cezalandırılır (Radloff 1999, 175-182).

Radloff'un derlediği Altay Türklerinin yaratılış mitinde:

*Benim halkımın düşüncesi hep arı
Gözleri güneş görür, aydınlıktır ruhları*

Yine aynı mitte Yüce Yaratıcı:

*Bana kulluk etmeyen ışığımla dolmaz
Benim sözümünden çıkan rahmetimi bulamaz!
Senin yerin ben değil, karanlık yerler olsun,
Kalbin aydınlık değil, karanlıkla dolsun!*

(Ögel 2003, 457).

sözleriyle iyi insanların yani iyi kulların ışıklı olduğunu; kötü insanların ise ışığı hak etmeyerek, karanlıklar içinde kalması gerektiği mesajını vermiştir.

Necâtî Bey'de sevgili ve âşık, iyi kabul edildiği için ışıklı unsurlarla donatılırken rakip; âşık ve sevgilinin kavuşmasını engellediği için karanlık unsurlarla özdeşleşmiştir.

Necâtî Bey:

*Necâtî'ye ölüm yeğdür bu dirlikden maâzallâh
Rakîb-i rû-siyeh tođru ola ben bî-günâh eğri*

(Çavuşoğlu 1973, 230)

diyerek kötü kalpli olarak düşündüğü rakibi kara yüzlü anlamına gelen rû-siyâh tamlamasıyla anlatmış ve onun doğru kendisinin eğri kabul edilmesinin ölümden beter olduğunu dile getirmiştir.

*Fi'l-cümle benzeyeydi zamîr-i münîrüne
Bulsa cihân-ı fânide resm-i bakâ seher*

(Çavuşoğlu 1973, 54)

beytinde ise şair, sevgilinin yüreğinin aydınlık olduğunu dile getirmiş ve herkes ona benzeseydi bu ölümlü dünyada devamlı kalmanın bir yolunun bulunacağını dile getirmiştir.

Necâtî Bey’de âşık ışıklı unsurlarla beraber anılmıştır. Sevgiliye ulaşmak için birtakım sıkıntılardan ve imtihanlardan geçen âşık, gözyaşlarıyla etrafa parlak inciler saçar, âhıyla geceyi aydınlatır. O da saçtığı ışık unsurlarıyla iyidir ve bu unsurlarla sevgiliye ulaşmanın yollarını arar.

Âh-ı âşıkdur seni hüsünden âgâh eyleye

Na’ra-i bülbülden olur her seher bidâr gül

(Çavuşoğlu 1973, 62)

beytinde şair, mitolojilerde ışığın görünmeyi görünür kılması inanışına uygun olarak sevgilinin âşığın saçtığı ışıklar sayesinde görünür hale geldiğini dile getirilmiştir.

Dualarda Işık

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde dile getirdiğimiz gibi ışık, eski çağlardan beri Tanrı ile ilişkilendirilmiştir ve bu sebeple de halk arasında, bir kişiye iyi temennilerde bulunmak ve iyi durumları ifade etmek için ışıkla ilgili sözler kullanılmıştır. Müjdeli bir olayı ifade etmek için “Gözün aydın!” denmiş, bir kişinin mutlu olduğunu ifade etmek için ise gözleri parlamak deyimini kullanılmıştır. Ayrıca iyi insanlar nur yüzlü olarak görülmüştür. Kötü temennilerde ise karanlıkla ilgili sözler kullanılmış “Gözün kör olsun, Hayatın kararsın, Ocağın sönsün, Yüzün kara olsun!” denmiştir.

Ola fânûs-ı felek bâd-ı hatardan hâfiz

Gün gibi rûşen ola şem’-i murâdun bin yıl

(Çavuşoğlu 1973, 46)

Necâtî Bey, sevgiliye iyi temennilerde bulunarak, sevgilinin muradının mumunun gün gibi aydınlık olmasını, feleğin onu her türlü tehlike rüzgârından korumasını dilemiştir.

Şair:

Târik ide şâm-ı ecel rûz-ı hasmunı

Bula çerâğ-ı devletinün intifâ seher

(Çavuşoğlu 1973, 58)

beytiyle de ölüm gecesinin düşmanın gününü karanlık etmesini, devletinın çirasının da seherde sönmelerini dilemiş bir başka ifadeyle rakibinin ölmesini istemiştir.

Çerâğ-ı mâhı söyündür sabâh revzenin ört

Bu derd ü hasret ile dün ü gün karar felek

(Çavuşoğlu 1973, 96)

Şair tarafından kaleme alınan bu beyitte ise âşık, feleğin kendisini sevdiğinden ayırdığı için karanlıklar içinde kalmasını dilemiştir.

Eşyalarda Kullanılan Işığın Mitolojik Yönüyle Necâtî Bey Divanı'na Yansıması

Bazı eşyalar Tanrı'dan geldiği düşünüldüğü veya Tanrı ışığıyla ilişkilendirildiği için kutsal sayılmıştır.

1. Mücevher

Mitolojide mücevherlerin parlak ve değerli olması Tanrı'dan gelmesiyle veya onun ışığını yansıtmasıyla ilgilidir.

Çin mitolojisinde Tanrıça Nu-Kwa insanları kötülüklerden, hastalıklardan, şeytanın kötü etkisinden korusun ve insanlara şans getirsin diye yeşim taşı insanlara armağan eder (Mackenzie 1996, 732). Yine aynı mitolojide ejderha tanrılarının savaşırken ağızlarından inci tükürdüğü söylenir ayrıca erkek ejderhaların uzun bıyıkları ve çenesinin altında ya da gırtlığının içinde parlak bir incisi vardır (Mackenzie 1996, 50).

Muska olarak takılan bir inci, kadına suyla, ayla, cinsellikle, doğum ve embriyolojiyle ilgili güçler kazandırır (Eliade 2009, 169).

Klasik Türk edebiyatında sevgiliye tanrısal özellikler atfedildiği için sevgilin güzellik unsurları mücevherlerle ifade edilir.

Necâtî Bey:

Başdan ayağa zer ü yâkût ile pirûzeden

Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül

(Çavuşoğlu 1973, 62)

diyerek gül kelimesiyle Hz. Muhammed'i kast etmiş ve Hz. Muhammed'in baştan ayağa altın, yakut ve firuze ile donandığını dile getirmiştir.

Necâtî Bey'de âşığın gözyaşları incidir:

Fâkir iken kademünde ganî olup çeşmüm

İkisi de bile dürr-i hoşâb ile oynar

(Çavuşoğlu 1973, 138)

Şair, sevgilinin ayağını görünce sevincinden ağlayarak inci gibi gözyaşı döktüğünü bu sayede de fakir iken zengin olduğunu dile getirmiştir.

La'lünle dehânun görünür söyledüğünce

Bir gonca iki dâne-i gülnâr arasında

(Çavuşoğlu 1973, 206)

beytinde ise Necâtî Bey, sevgilinin dudağını kırmızı ve parlak bir taş olan yakuta benzetmiştir.

2. Ayna

Ayna, ışığı yansıtması sebebiyle ışıkla ilişkilendirilebilecek mitolojik bir unsurdur. Din tarihinde en büyüleyici nesnelere birisi, antik çağlardan beri Japon tanrıçası Ameterasu'ya göre kutsal bir nesne olan aynadır. Eski dönemlerde aynalar çelikten imal edilir, insanları veya nesnelere yansıtılabilmeleri için özenle cilalanırdı (Schimmel 2004, 39).

Eski Türklerde ayna; Ay ve Güneş'in sembolüdür. Hun mezarlarında diğer eşyalarla birlikte ayna da bulunmuştur ve aslında bir maden parçası olan aynanın (tolinin) ışığını Tanrı'dan aldığına inanılmıştır (Önal 1998, 9).

Işığın sembolik yaratıcısı olan ayna, şamanlar tarafından kullanılan bir araçtır (Ögel 2003, 188). Şamanların bakır aynaları vardır ve bunlarla sihirli işlemler yaparlar (Eliade 2009, 184-185). Gelecekte haber verme işinde de ayna şamanlar tarafından kullanılırdı.

İran edebiyatında defalarca işlenen Cemşîd'in dünyayı gösteren kadehi de bir ayna gibi düşünülebilir. Yine İran mitolojisinde İskender'in zehirli bir yılanı öldürmek için yüksek bir yere ayna yerleştirdiği anlatılır. Bu canavarı, gören herkesin ölmesi gerektiği için yılan da kendi yansımasını gördüğünde kolayca yok olup gidecektir (Schimmel 2004, 59).

Necâfî Bey:

*Câm-ı nevrûzî içüp mestâne yüz bin nâz ile
Şâh-ı şûhun salınur boynına şâhid-vâr gül*

(Çavuşoğlu 1973, 62)

diyerek Cem'in ışıltılı kadehine atıfta bulunmuştur.

Şair divanında aynayı gelecekte haber verebilme özelliğiyle de işlemiştir:

*Sene olasin diyü yir asılıp âyineler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne*

(Çavuşoğlu 1973, 214)

beytinde âşık, astığı ayna sayesinde sevgilinin gelişini önceden öğrenmeye çalışır.

3. Kılıç

Mitolojide kılıç; ışıltılı ve parlak olması sebebiyle yıldırımla özdeşleştirilir ve yıldırımın tanrıların gazabı olduğu ve onu ceza amaçlı kullandığına inanılır. Bazen de kötü ruhları yok etmek için yıldırım kullanılmıştır.

Hint mitolojisinde İndra, Vritra'yı cezalandırmak için ona yıldırım gönderir (Eliade 2009, 102). Büyük silah yıldırım karanlıkta yaşayan ve karanlık yaratan kötü ruhlar yok edilir (Yıldırım 2012, 106).

Yakut Türklerinde gökten gelen yıldırım ilahî bir anlam taşır. Uygurlar ise yıldırım düştüğünde göğe ok atarak Tanrının mesajını karşıladıklarını düşünürler (Ögel 2003, 2, 290).

Necâtî Bey:

Cânın alur adûnun irer yıldırım gibi

Durduğu yirde salsa Hıdîv-i zemâne tîğ

(Çavuşoğlu 1973, 72)

beytiyle sultanın kılıcının yıldırım gibi erişerek düşmanın canını aldığından bahseder.

Bir başka beyitte:

Şemse-i şems-i ziyâ-efrûz-ı âlem Husrevâ

Safha-i tîğ-i cihângîründe bir zerkâr gül

(Çavuşoğlu 1973, 64)

Şair, âleme ışık saçan güneşin şemsesinin padişahın kılıcına işlenmiş bir motif olduğunu dile getirerek padişaha ait bir nesneye ışık sayesinde tanrısal bir güç atfeder. Böylelikle padişah, Tanrı'nın verdiği bu güçle düşmanlarına karşı galip gelebilecek, onları cezalandırabilecektir.

Mitolojide şimşek de yıldırım gibi cezalandırıcı bir unsurdur. İbranilerin yüce Tanrısı Yahve gücünü fırtına aracılığıyla gösterir; gök gürültüsü onun sesidir ve şimşek Yahve'nin ateşi ya da oklarıdır (Eliade 2009, 109).

Necâtî Bey:

Rûz-ı masâf şu'le-i tîğün ki berk ura

A'dâ sanur ki toldı yemîn ü yesâr âb

(Çavuşoğlu 1973, 84)

diyerek padişahın kılıcını şimşeğe benzetmiştir. Padişahın kılıcı savaş gününde şimşek gibi çakınca düşmanların her tarafın su ile dolduğunu zannettiğini dile getirmiştir. Böylelikle şimşek, gök gürültüsü, yağmur ilişkisine de atıfta bulunmuştur.

Yine bir başka beyitte:

Berkını görse tîğ-i cihângîrünün senün

Olırdı âfitâb gibi şermsâr âb

(Çavuşoğlu 1973, 84)

sözleriyle padişahın kılıcının parlaklığıyla güneş ve sudan daha güçlü olduğunu bu sebeple de onu gören güneş ve ayın utanacağını dile getirmiştir.

Cennet Işığının Mitolojik Bir Öge Olarak Necâtî Bey Divanına Yansıması

Tüm dinler ve inanç sistemlerinde cennet; Tanrı'nın, Tanrıların ya da öteki tinsel varlıkların bulunduğu, ölümden sonra kurtuluşa erenlerin, seçilmiş kulların ya da kutlu kişilerin ulaşacağına inanılan yerdir. Ölümden sonra ruhun gittiği bu yerler ışıklı olarak tarif edilmiştir.

Mısırlılar, Hintliler, Fijililer ve diğerleri gibi Çinliler ve Japonlar da ulaşılması zor, yaklaşınca kaybolan ışıklı cennet adalarından bahseder ve bu adalarda bulunan parıltılı mücevherlerin onlara sahip olanlara özel güçler verdiğine inanırlar ayrıca bu adalarda hayat kuyuları, hayat otları ve ağaçları olduğunu iddia ederlerdi. Yine bu inanişe göre ruhlar, varlıklarını sürdürüebilmek için hayat kuyularındaki bu suyu içerler ve ağaçların meyve ve otlarını yerlerdi. Cennete ulaşan ışıltılı kahramanlar; altın ve gümüşten yapılmış saraylar, beyaz adam ve kadınların, beyaz hayvanların ve beyaz kuşların hayat bitkisini yedikleri, hayat pınarlarından su içtiklerini anlatmışlardır (Mackenzie 1996, 97-115).

İran mitolojisinde ise dünyada adaletli yönetimiyle bilinen birtakım yönetici ve hükümdarların ruhları, cennette göz kamaştıran aydınlar içinde altın arabalar üzerinde giderken tasvir edilir (Yıldırım 2012, 514).

Necâtî Bey:

İlâhî rahmetüni berdevâm eylesin

Revân-ı pâkine adni makâm eylesin

(Çavuşoğlu 1973, 106)

diyerek Allah'ın sevgiliye rahmet eylemesini ve sevgilinin temiz ruhuna Adn Cenneti'ni konak eylemesini dilemiştir. Böylelikle de cennet ancak ruhu temiz, aydınlık insanların ulaşabileceği bir yerdir inancını vurgulamıştır.

Cennete kavuşmak için insanlar birtakım fedakârlıklar ve iyi işler yapmalı, bu uğurda her türlü cefa ve sıkıntıya katlanmalıdır.

Hâk-i kûyun var iken cennet anılmak

Şuna benzer ki teyemmüm ideler su olıcak

(Çavuşoğlu 1973, 166)

beytinde şair; sevgilisinin mahallesinin toprağı dururken cennetin adını anmanın su varken teyemmüm etmeye benzediğini dile getirerek sevgilinin mekânını cennetten üstün görmüştür. Çünkü sevgili güzellik unsurlarıyla tıpkı cennet gibi ışıltılı, hayat verici ve canlandırıcı özelliklerle doludur.

Kutlama ve Törenlerde Kullanılan Işık Unsurunun Mitolojik Yönüyle Necâtî Bey Yansıması

Tüm kültürlerde, kutlama ve törenlerde ışık unsuru kullanılmakta, özel gün ve bayramlarda havai fişekler atılmakta, fenerler ve mumlar yakılmaktadır. Türk mitolojisinde de şamanların törenlerde ışıklı unsurlardan faydalanarak giysilerine diktikleri aynalarla gök ile

temasa geçmeye çalıştıkları bilinmektedir. Klasik Türk edebiyatında da bu kullanımın bir iz düşümü olarak eğlence meclislerini aydınlatan ışık unsuru olarak sevgili kullanılmıştır.

Necâtî Bey:

Hoş olur sohbet-i mey gicede mehtâb olıcak

Nûr saç meclise gel kim dimişüz mâh sana

(Çavuşoğlu 1973, 110)

beytinde aya benzeyen sevgilinin meclise gelip nur saçtığını ve her yeri aydınlattığını dile getirir.

Sonuç

Çalışmamızda mitolojiden, inanç sistemlerine, felsefeden, klasik ve modern edebiyata kadar her türlü alanda varlık göstermiş; kutsal zaman, kutsal mekân, Tanrısal güçler ve bu gücün yansıdığı birtakım nesne, insan ve kavramlarla ilişkilendirilerek sözlü ve yazılı edebiyatta sıkça kullanılan bir motif halini almış ışığın Necâtî Bey Divanı'na yansımaları incelenmeye çalışılmış ve böylelikle de mitolojinin izlerinin sadece modern edebiyatta değil Klasik Türk edebiyatını kapsayan dönemde kaleme alınan bir eserde de görülmesinin mümkün olduğu gözler önüne serilmiştir. Necâtî Bey'in Türkçe Divanı'nda ışık ve ışıkla ilgili unsurların ele alınışı Klasik Türk Edebiyatı'ndaki ışık motifini özetler niteliktedir. Işık, onda Yüce Yaraticının nurudur, padişahın kılıcıdır, sevgilinin kendisidir, yüzüdür, âşığın âhının kıvılcımıdır, inci gibi akan gözyaşındır, Tanrısal ve göğe ait olması sebebiyle gizemli ve ulaşılması güç bir unsurdur. İyiliği, güzelliği, aydınlığı, bereketi ve varlığı temsil etmesi sebebiyle Necâtî Bey Divanı'nda ışık; sahiplenilen ve ulaşılması arzu edilen bir kavramken karanlık; kötülük, çirkinlik ve yokluğu temsil etmesi sebebiyle ötelenen bir kavram olmuştur.

KAYNAKÇA

- ARAT Reşit Rahmeti (1991). *Kutadgu Bilig III İndeks*, İstanbul: TDK Yayınları.
- BORATAV P. Naili (1988). *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇAVUŞOĞLU Mehmet (1973). *Necati Bey Divanı*, Konya: Kervan Yayıncılık.
- ELİADE Mircea (2009). *Dinler Tarihine Giriş*, çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ELİADE Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Fırat, İstanbul: Simavi Yayınları.
- ESİN Emel (2001). *Türk Kozmogonisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GÖKALP Ziya (2009). *Altın Işık Halk Masalları*, İstanbul: Antik Yayınları
- İNAN Abdülkadir (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KALAFAT Yaşar (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- KOÇAK Aynur, M. Esat Harmancı (2011). “Ziya Gökalp’in Eserlerinde Mitolojik Simgencilik”, *Yüzüncü Yıl Dönümü Dolayısıyla Yeni Lisan Hareketi Uluslararası Sempozyumu*, 11-13 Nisan 2011 Kocaeli Üniversitesi, s.1-9.
- MACKENZİ Donald (1996). *Çin ve Japon Mitolojisi*, çev. Koray Akten, Ankara: İmge Yayınevi.
- ÖGEL Bahattin (2003). *Türk Mitolojisi*, Cilt I-II, Ankara: TTK Yayınevi.
- ÖNAL Mehmet Naci (1998). *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PALA İskender (1999). *Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- PAŞAYEV Gazanfer (1998). *Irak Türkmen Folkloru*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınevi.
- RADLOFF Wilhelm (1999). *Türklerin Kökleri Dilleri ve Halk Edebiyatı*, çev. Arzu Ekinci, Yasemin Ünlü, Ankara: Ekav Yayınevi.
- ROUX Jean Paul (2005). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- SCHİMMEL Annemarie (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SÜYÛTİ İmam (2012). *Ed Dürrü'l-Mensûr fi't Tefsiri bi'l Mesur*, çev. Hasan Yıldız, Hüseyin Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ankara: Ocak Yayınları.
- TOLASA Harun (1993). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- TÖKEL Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- URAZ Murat (1994). *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- YILDIRIM Nimet (2012). *İran Mitolojisi*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.